

RICHARD TAPPER, *İran'ın Sınır Boylarında Göçebeler - Şahsevenlerin Toplumsal ve Politik Tarihi*, çev. F. Dilek Özdemir, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2004, 699 sayfa.

Şahseven, İran'da, özellikle Azerbaycan'daki Mugan ve Erdebil yöreleri ile Zencan ve Tahran arasındaki, Harrakan ve Hamse yörelerinde yaşamakta olan bazı aşiret topluluklarının adıdır. İnanç olarak Şii olan ve Türkçe konuşan Şahsevenler, günümüzde büyük ölçüde yerleşik hayata geçerek, tarım ile uğraşmakta iseler de, yakın zamanlara kadar konar-göçer bir hayat tarzı sürdürmüşlerdir. İzleri XI. yüzyılda İran'a gelmiş bulunan Türk-Oğuz boylarının kültürlerine kadar uzanır.

XVI. yüzyıldan itibaren XX. yüzyıl ortalarına kadar İran, Osmanlı, Rus ve Sovyet kuvvetleri çeşitli vesilelerle Şahseven topraklarında hak iddia etmiş veya bu toprakları işgal etmiştir. Buldukları coğrafi konum yüzünden Şahsevenlerin merkezî hükümetle ilişkileri değişiklik göstermiş ve aşiret konfederasyonu 1880'lere kadar birleşik ve merkezî bir siyasî yapıya kavuşmamıştır.

Şahseven konfederasyonu, Nadir Şah'ın Erdebil ve Mugan'ı Osmanlılar ve Ruslardan geri aldığı ve bölgede yaşayan Şahseven göçebelerine bir han atadığı XVIII. yüzyıl başlarına kadar süregelen ayaklanmalarla şekillenmiştir. Han'ın yakın akrabaları Şahseven beyleri ve Erdebil valileri olarak anılmışlar, fakat konfederasyonu Erdebil ve Mişkin bölgeleri ile bağlantılı iki bölgeye ayırmışlardır. Beyler, XIX. yüzyıl başlarındaki Rus-İran savaşlarına kadar Azerbaycan'daki olaylarda fiilen rol oynamışlardır. Bu savaşlar sonunda Mugan'daki Şahseven kışlakları Ruslar tarafından işgal edilmiştir.

Rus hakimiyeti ile birlikte eski beyler aşiretler üzerindeki güçlerini kaybetmeye başlamış ve yeni bir aşiret yapılanması ortaya çıkmıştır. Daha sonra 1920'ler ve 1930'larda Pehlevî rejimi Şahsevenleri etkisizleştirmiş ve zorla yerleşik düzene geçirmiştir. 1940'larda yeniden konar-göçer hayvancılar olarak yaşamaya başlamışlar ve gevşek, ademî merkezizetçi aşiret konfederasyonunu yeniden canlandırmışlardır. Fakat 1960'larda beylerin gücünün kırılması ve Şah'ın toprak reformu ile konfederasyonun ekonomik ve siyasî kurumları yok edilmiş, yerleşik düzene geçirilerek aşiret yaşayışından uzaklaştırılmaya çalışılmışlardır. İslam Devrimi'nden sonra Şahsevenlerde göçebe hayvancılık kısmen bir canlanma yaşamış, fakat 1990'ların ortalarında hükümet desteğindeki tarım-sanayi ağırlıklı programların yaygınlaşması üzerine onlara pek fazla bir hayat hakkı kalmadığı görülmeye başlanmıştır.

Eser bütünü ile Moğol Devri sonrası, özellikle XVI. yüzyıl başlarında Safevîlerin ortaya çıkışı sırasında Azerbaycan tarihi ve bu dönem olaylarında aşiretlerin yeri; XIX. yüzyıldan sonra bu bölgede Rusya ve İngiltere gibi dış güçlerin rekabeti ile bu rekabette aşiretlerin rolü ve konar-göçer topluluklardan Şahsevenlerin hayat tarzının anlatıldığı antropoloji-tarih buluşmasının, alan çalışmasının en güzel incelendiği örnek metinlerden birisidir.

Dört kısımdan meydana gelen eserde 14 bölüm bulunmaktadır.

I. Bölüm (s.17-75), Giriş mahiyetinde olup, aşiret tarihi yazmak başlığı altında, Antropoloji, Tarih ve Kabileler (s.17-23); Antropoloji ve Ortadoğu'da kabile (s.24-31); İran'daki kabileler: Sınıflandırmalar ve Karşılaştırmalar (s.31-44); Tarihçiler ve Kabileler: Sonuç çıkarma so-

runu (s.44-55); Şahseven (s.55-59); Kaynaklar Hakkında Not (s.59-69) gibi ara başlıklardan oluşmaktadır.

Bu bölümde, merkezî devlet yapılanmasına temelde karşıt bir sosyal örgütlenme biçimi olarak, bir düşünce tarzına en çok uyan yerli kavram ve en iyi kullanılan analitik kavram olarak, kabilenin tanımlanmasını yaparken, antropologların belli bir tanımlama şekli üzerinde anlaşmaya varamadıklarından söz edilmektedir.

Uzun yıllar devam eden kitabın hazırlanması sürecinde özellikle İslam devriminden sonra İran'da resmî ve aile arşivlerinden çıkan belgelerin yayımlanmasında bir patlama olduğunu ifade eden (s.59) yazar; XVIII. yüzyıl başlarına kadar olan dönem ile ilgili olarak daha çok ikinci dereceden kaynakları kullanmış, fakat Şahseven aşiretleri ve faaliyetleri konusunu aydınlatmak için belli başlı bütün kaynakları taramış, tarih kayıtları ve yayımlanmış mahkeme kayıtlarını ve yabancı gezginlerin notlarını gözden geçirmiştir. Bir sonraki yüzyıllık süre için ise, sayıları giderek artan Rus ve Azerbaycan arşivlerine dayalı tarihi incelemelerle tamamlanmış kaynaklar Şahsevenler konusunda bilgi derlemek açısından daha zengin olduğu halde, yine de genel anlamdaki ikinci dereceden kaynakları gözden geçirmiştir.

XIX. yüzyılın ikinci yarısına ait Rusça malzeme, Farsça tarihlerle ve XIX. yüzyıl başlarından günümüze kadar olan dönemde, özellikle Tebriz Başkonsolosluğu'ndan olmak üzere İngiliz diplomatik ve konsolosluk arşivleri ile desteklenmiştir.

1900'den 1925'e kadar olan döneme ait arşiv belgeleri çokluğundan dolayı seçmeye tabi tutulmuş; Pehlevîler dönemi ile ilgili olarak ise Dışişleri ve İçişleri Bakanlıkları arşivleri ile kendi alan çalışmalarını, Şahseven ile Şahseven olmayan, fakat aşiret konularında bilgi sahibi olan kişilerle yaptığı söyleşileri, Şahsevenler arasında çalışmış diğer kişi ve kurumların raporlarını değerlendirmiştir (s.64).

Safevî Devleti ve Şahsevenlerin Kökleri başlığını taşıyan I. Kısım (s.71 v.dv.), 3 bölümden oluşmaktadır. Bunlar; II. Bölüm: Şahseven: Safevîlerin Aşiret Siyasetleri ve Uygulamaları (s. 77 v.dv.); III. Bölüm: Şahseven Rivayetleri (s. 105 v.dv.); IV. Bölüm: Safevîler Döneminde Mugan ve Erdebil (s. 127 v.dv.) başlıklarını taşımaktadır.

Kökenleri belirsiz olan Şahsevenlerin, XVI. yüzyıl ile XVIII. yüzyıllar arasındaki bir tarihte konfederasyon şeklinde bir araya getirilmiş aşiretlerden oluştuğu sanıldığı belirten yazar, aşiretin kökeni konusunda Sir John Malcolm ve Minorsky'e ait 3 farklı rivayet benimsendiğini kaydediyor (s.72). Bunlardan en iyi bilinen rivayet, Şahsevenlerin 1600 yıllarında Safevî şahı Abbas tarafından kendisine sadık bir güç olarak kurulmuş, karma bir aşiret olduğu şeklindedir. Onlarla ilgili iki rivayet daha vardır. Bunlardan biri Şahsevenlerin atalarının Yunsur Paşa idaresinde Anadolu'dan göç ederek, Nadir Şah'ın adamlarından Bedir Han tarafından bir konfederasyon kurdukları biçiminde; diğeri ise 32 aşiretten oluştuğu şeklindedir (s.72-73 ve 511). II. ve III. Bölüm'de çağdaş Şahseven kabilelerinin tarihi kökenlerini tesbit etmek ve konfederasyonun nasıl ve ne zaman kurulduğunu belirlemek için, XVI. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar mevcut olan bütün belge ve kayıtlar gözden geçirilmiş, kanıtlar yeniden ele alınmış ve henüz kullanılmamış önemli bazı kaynaklar ortaya konulmuştur. Bunun yanında II. Bölüm'de müridleri üzerindeki dini ve siyasi hakimiyetlerinin mahiyetlerinin anlaşılmasına yardımcı olmak için, bu tekkenin bir hanedan haline geliş sürecini kısa da olsa anlatmıştır. Daha sonra Safevî yönetiminin askerî ve aşiret politikalarının bir bölümü olarak, Şahsevenlerin birleşik bir aşiret biçiminde nasıl oluştuğu konusundaki rivayet kaynakları ele alınmıştır.

III. Bölüm'de Şahsevenlerin folkloru, gerek kayıtlarda mevcut olan ve gerekse XIX. yüzyıl sonlarında veya daha yakın tarihlerde yayımlanmış olan biçimleri ile incelenmektedir. Bunlara yazarın kendi topladıkları ve Şahsevenlerin 32 aşiretten oluştuğu biçimindeki XX. yüzyılda halk arasında yaygınlaşmış söylentiler de dahil edilmiştir.

IV. Bölüm'de ise Şahseven adı ve onu oluşturan topluluklar, Mugan ve Erdebil bölgesi ile ilgili kayıtlar, Safeviler döneminden başlayarak, günümüze kadar ele alınmıştır. Burada Safeviler devrinde Şahseven adını Erdebil ile ilişkilendiren kanıtlar gözden geçirilmiş ve şimdiki Şahsevenlerin atalarının bölgeye nereden ve ne zaman geldikleri belirlenmeye çalışılmıştır (s.118, 125 v.dv.).

Yazara göre Şahsevenlerin kökeni konusunda, ne resmî, ne de sözlü anlatımlar tam olarak belgelere dayandırılmamaktadır. Daha sonraki Şahseven aşiretlerinin adlarını taşıyan aşiret toplulukları, XVI. yüzyılda Mugan bölgesinde yaşamışlar ve Şahseven adını taşıyan bazıları ise XVII. yüzyılın 2. yarısında buralarda kayıtlara geçmişlerdir. Fakat kanıtlara göre Nadir Şah dönemine kadar böyle bir aşiret konfederasyonu kurulmamıştır (s.75). Dolayısı ile aslında daha sonra Şahseven olarak anılan aşiretlerden bazıları, Safevî şahlarının aşiretlere karşı uyguladıkları politikalar sonucunda bu adı almışlardır. Şah Abbas devrinde Şahseven adı ile herhangi bir karma aşiretin kurulmuş olduğu yolunda hiçbir kanıt bulunmamakla birlikte, onun izlediği askerî ve aşiret siyasetleri sonucunda birbirinden çok farklı coğrafi bölgelerde muhtelif aşiretlerin parçalarına rastlanır olmuştur. Bu parçalar zamanla Şahseven unvanı altında bir konfederasyon oluşturmuştur (s.104).

Şahseven Konfederasyonu'nun Yükselişi başlığını taşıyan II. Kısım (s.157 v.dv.), 3 bölümden meydana gelmektedir. Bunlar: V. Bölüm: Sarı Han Beyli Bedir Han (s.161 v.dv.); VI. Bölüm: Erdebil Şahsevenlerinden Nazar Ali Han (s. 185 v.dv.); VII. Bölüm: Şahseven Aşiret Konfederasyonu (s.211 v.dv.) başlıklarını taşımaktadır.

XVIII. yüzyılın başlarında Safevilerin güç kaybetmesi ile İran doğudan Afgan istilasına uğradığı gibi, ülkenin batı ve kuzeybatı bölgeleri ise Osmanlılar ile Rusların eline düştü. Mugan ve Erdebil bir süre üç devletin buluşma noktası olup, Şahsevenler ve bölgedeki diğer aşiret toplulukları uc askerî gibi siyasi bir görev üstlenmek zorunda kaldılar. Bu yıllara ait kayıtlar Mugan-Erdebil yöresindeki Şahseven ve diğer aşiretlerin faaliyetlerinden ayrıntılı olarak ilk defa söz etmeye başlarlar.

V. Bölüm'de bu kayıtlar, konfederasyonun ilk ortaya çıktığı zaman gibi görünen Afşar Nadir Şah dönemi ile ilgili olanlarla birlikte incelenmektedir. Kanıtlara göre, Nadir Şah, Afşar aşiretinden Sarı Han Beyli Bedir Han'ı, Mugan ve Erdebil Şahsevenlerinin Beyi olarak atamış ve XIX. yüzyılın beyleri ondan türemişlerdir. 1747'de Nadir Şah'ın öldürülmesinden sonra uzun yıllar, Bedir Han ailesi Erdebil ve yöresini yönetmiş, yönetimleri altındaki Şahseven konfederasyonu, XVIII. yüzyılın sonunda başka bir Türk hanedanı Kacarlar işbaşına gelinceye kadar geçen karışıklık yıllarında giderek daha da güçlenmişlerdir.

VI. Bölüm'de Konfederasyon ve onu yöneten ailenin tarihi, bölgeyi kontrolleri altında tutmak için yarı bağımsız komşu hanlıklar, Afşar, Afgan, Zend ve Kacar aşiretleri beyleri ve Rus devleti yetkilileri arasında cereyan eden mücadele ve rekabet incelenmiştir.

VII. Bölüm'de ilk Şahseven örgütlenmesi, Şahseven konfederasyonunun kurulması, Konfederasyonun güçlenmesi ve bölünmesi ele alınmakta, sonuç olarak, ilk Şahseven aşiretini oluşturan Şah Abbas değil, Nadir Şah'ın hükmüne varılmaktadır (s.228).

Büyük Oyunda Şahseven Aşiretleri başlığını taşıyan III. Kısım (s.247 v.dv.) 3 bölümden oluşmaktadır. Bunlar: VIII. Bölüm: Rus Savaşları ve Mugan'ın Kaybedilmesi (s.251 v.dv.); IX. Bölüm: XIX. Yüzyılın Ortalarında Şahseven Göçbeleri (s.281 v.dv.); X. Bölüm: Mugan'daki Göçbeler ve Komiserler (s.315 v.dv.) başlıklarını taşımaktadır.

XIX. yüzyılın başlarında meydana gelen iki Rus-İran savaşı ve bunun sonucunda imzalanan Gülistan (1813) ve Türkmençay (1828) antlaşmaları Şahseven topraklarını parçalayıp, Mugan'daki kuşluk yerleşim yerlerinin Ruslar tarafından işgal edilmesi ile sonuçlandı. VIII. Bölüm'de, Mugan'daki aşiretlerin ve beylerinin savaşlarda oynadıkları rol ve sonunda aşiretlerin güneye doğru uzanan hareketleri vurgulanarak, Şahsevenlerin tarihindeki dönüm noktalarını oluşturan önemli olaylar anlatılıyor.

Şahseven aşiretleri konusunda ayrıntılı bilgilerin var olduğu ilk dönem XIX. yüzyılın ortalarıdır. IX. Bölüm'de, o dönemde Şahseven kültürü, ekonomisi ve toplumsal şartları ile ilgili olarak bilinenler, göçerlerin yerleşik hale gelmeleri ve Hanların giderek azalan rolleri, bölgede değişen ekonomik ve sosyal şartlar çerçevesinde ele alınmaktadır.

Yüzyılın sonlarına doğru İran ve Rusya, Şahseven meselesini siyasî çıkar amaçlı olarak kullanmaya çalışmışlar ve bu, kuzey-batı İran toprakları üzerindeki büyük devletlerin rekabetinin sebeplerinden birini teşkil etmiştir.

X. Bölüm'de sınır boyunca ortaya çıkan huzursuzluklar, çözüm teşebbüsleri, Rus baskısının artması ve bunların 1884'te Rus Mugan'ının göçbelerle kapatılması ile sonuçlanması anlatılmaktadır.

Aşiret Konfederasyonunun sonu başlığını taşıyan IV. Kısım (s.357 v.dv.) dört bölümden meydana gelmiş olup, XI. Bölüm: Yeni Otlaklar: Sınırın Kapatılmasının Etkileri (s.363 v.dv.); XII. Bölüm: Şahseven, Anayasa, Birinci Dünya Savaşı ve Sonrası (s.405 v.dv.); XIII. Bölüm: Yerleşik Düzene Geçiş ve Aşiret Düzeninin Yok Edilişi (s.457 v.dv.); XIV. Bölüm: Sonuç: Şahseven Kimliği ve Tarihi (s.507 v.dv.) başlıklarını taşımaktadır.

XI. Bölüm: XIX. yüzyılın sonlarında Azerbaycan ara başlığı ile başlayıp, otlaklar ve üretim, pazarlar, yerleşim, Şahseven aşiret örgütündeki değişiklikler, eşkiyalık konuları ile devam etmektedir. Bu bölüm yazılırken Rus görevlileri Markov, Artamonov ve Tigranov'un raporları da değerlendirilmiştir.

XX. yüzyılın ilk çeyreğinde İran'da siyasî ve sosyal, köklü değişiklikler olmuştur. 1906 ve 1909 Anayasa hareketi, ülkenin I. Dünya Savaşı sırasında Rus, İngiliz ve Osmanlı kuvvetleri tarafından işgali ve 1921 darbesi Kacar hanedanının sona ermesine ve Pehlevilerin işbaşına gelmelerine yol açmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında İran, İngiliz ve Sovyet kuvvetleri tarafından bir kere daha işgal edildi.

XII. Bölüm'de, bu kritik dönemde meydana gelen bazı önemli olaylara Şahsevenler'in nasıl dahil olduğu, mesela Meşrutiyet hareketleri, Cengeller, Osmanlılar, Bolşevikler ve Rıza Han'a karşı tutumları ayrıntılı biçimde anlatılmaktadır.

XIII. Bölüm'de, Pehlevilerin ortaya çıkışından, 1960'ların ortalarında yazarın alan araştırması yaptığı döneme kadar olanlar ve sonuçta Şahseven aşiret konfederasyonunun dağılması anlatılmaktadır. Başlangıçta aşiretlere müdahale edilmemiş, ancak onlar zamanla zorla kabul ettirilen yerleşik düzene geçmenin yol açtığı sosyal ve ekonomik çaresizliğin sıkıntılarını yaşamaya başlamışlardır. Esasen Rıza Şah'ın iktidara gelişi ile Azerbaycan'ın siyasî

önemi azalmış, bugüne kadar gelmek üzere Tebriz ticarî merkez olarak eski önemini kaybetmişti.

1930'ların başlarından itibaren Rıza Şah'ın aşiret politikası hemen hemen tamamlanmıştı. Rıza Şah, tutuklama, idam etme, sürgüne yollama veya diğer yöntemlerle güçlü aşiret önderlerinden çoğunu etkisiz hale getirerek, topraklarına el koyarak, aşiret beyliğinin yaratabileceğinden kaygı duyduğu siyasi tehlikeyi bertaraf etti. 1940'lardaki kısa bir canlanmadan sonra, II. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda, Muhammed Rıza Pehlevî döneminde beylerin hakimiyetine son verilmiş, 1960'ların başlarındaki toprak reformu ile otlaklar devletleştirilmiştir. Muga'n'da sulu tarım yapma ve sanayinin geliştirilmesi ile göçerlerin büyük bir kısmına yerleşim yeri sağlanabilecek hale gelinmiştir. Bölüm, 1995'e kadar olan gelişmeleri özetleyen bir Dipnot: 1966-1995 ile sona ermektedir.

Pehlevilerin son on yılında, hükümet politikaları ve hayvan ürünleri açısından elverişsiz piyasa şartları yüzünden Şahseven göçebe hayvancılığı hızlı bir çöküş yaşadı. Bölgede sulu tarıma geçişin teşviki ile pek çok Şahsevenli otlaklarını terk etmek zorunda bırakıldı. 1970'lerin ortalarında petrol fiyatlarındaki yükselişin ardından, hazine desteği ile yapılan et ve süt ürünleri ithalatı dolayısı ile İran'da hayvancılığa dayalı ekonomi zayıflamaya yüz tuttu. Göçebeler gittikçe yoksullaştı ve yerleşik hayata geçiş hızlandı. 1987 yılında yapılan nüfus sayımında Şahsevenler 5.897 aile olarak tesbit edilmiş olup, 1995'te çoğu yarı yerleşik konumda 7.800 aile kaydedilmiştir.

İslam devrimi esasen bir şehirli kitle hareketi olup, Şahseven göçebeleri bunda çok az bir rol aldılar (s. 500). Buna rağmen devrimle birlikte başlangıçta göçebelere bakış açısında bir değişiklik de görüldü. Ayetullah Humeynî, önceki rejim tarafından özellikle baskıya maruz kalmış iki halk kesiminden birinin göçebeler (diğeri ise din adamları) olduğunu ilân etti. Onları devrimin hazineleri (zahayir-i İnkılab) ve dördüncü silahlı güç olarak tanımladı ise de, 1993'ten sonra yerleşik düzene geçme fikri yine hükümetin gündemine girmiş bulunuyordu (s. 502). Aşiretler ortak İran toplumunun siyasi bir unsuru değil, turistler için çekici, renkli ve geçmişin folklorik kahınuları haline gelmişlerdi. Bu arada bunca yüzyıllık Şahseven adı da resmî olarak "Elseven" olarak değiştirildi. Onlar yeni adlarını hiçbir zaman kabul etmediler ise de, 1992'den itibaren artık yeni ad yaygın biçimde resmen kullanılmaktadır.

Şahseven kimliği ile tarih arasındaki ilişkinin incelendiği XIV. Bölüm sonuç olup, Etnisite ve Kimlik, Şahseven Konfederasyonu: Birbirleriyle çatışan kökler, siyasi değişme, Şah yanlılarından eşkiyalara, aşiretçilikten feodalizme, vatanseverlikten hayvancılığa, Şahseven aşiretleri: Kültürel Kimlik ve Tarihsel Devamlılık, Son Yorumlar: Aşiretler ve Devletler ara başlıklarından oluşmaktadır.

Bütün bunlardan sonra yazar "Şahseven ne bir kabiledir, ne de alışılmış anlamda bir etnik gruptur. Bunlar karışık köklerden gelmiş, ortak bir soy ideolojisi olmayan siyasi olarak birlik oluşturmamış veya sınırları kesin çizgilerle belirlenmemiş insanlardır. Şahseven olmayan komşuları ile dillerini ve dinlerini paylaşmışlardır. Adı dışında Şahseven kimliğini oluşturan özellikler zaman içinde değişiklikler göstermiş ve bunu oluşturan unsurlara bağlı olarak çesitlenmiştir" hükmünü tekrarlamaktadır (s.510-511).

Bu son bölümde önce Şahseven'in kökleri, bu konudaki farklı rivayetler, kimliklerinin farklı kurgulanmaları ve konfederasyonun siyasi tarihi ile ilişkilendirme; ikinci olarak, farklı tafelerin gösterdikleri dikkat çekici sürekliliğin sebeplerini araştırmaya ve sonuçta, bu araştırmanın aşiret topluluklarının daha geniş, devlet düzeyindeki siyasi süreçlerle ilişkileri ko-

nusundaki tartışmalar üzerindeki etkilerini anlamaya çalışarak, daha büyük ortaklıklara mensubiyetle ilgili kimlik unsurları ele alınmıştır.

Yazar son olarak "I. Bölüm ve XIII. Bölüm'de gördüğümüz gibi, devletin yarattığı ve yeniden canlandırılan aşiret sistemi İslam Cumhuriyeti'nde de aynı canlılıkla varlığını sürdürmektedir. Humeyni, Pehlevilerin uyguladıkları baskıları, aşiretleri "devrimin hazineleri" olarak tanımlamak yolu ile tersine çevirmiştir. Şah Abbas'ın (mitolojik olarak) yarattığı "Şahseven" İslam Cumhuriyeti'nde "Elseven" olarak yeniden yaratılmıştır. Eski anlamı ile aşiret sistemi, artık mevcut değildir. Devlet merkezîyetçi beylikleri kaldırmış, bunları sosyal devlete uymayan, siyasî açıdan gereksiz ve modern devlet yapısına aykırı yapılanmalar olarak tanımlamış ve Göçer İşleri Örgütü kanalıyla, eski aşiret beylerinin siyasî ve ekonomik işlevlerini üstlenmiştir. Aşayir, il ve taife, aşiret siyasî yapılanması veya beylikler dikkate alınmadan yeniden tanımlanmış, fakat göçebe hayvancılık, akrabalık ahlâkından kaynaklanan bağları veya paylaşılan ekonomik çıkarlar özellikle dikkate alınarak hareket edilmiştir. Aslında, temel göçebe toplulukların sosyokültürel ve ekonomik önemleri resmen tanınmıştır" (s. 560) sözleri ile eserine son noktayı koymaktadır.

Eserin sonucunda Harrakan ve Hamse Şahseveni: Kökleri ve gelenekler (s.561 v.dv.); Şahseven aşiretlerinin listeleri ve tarihler (s.537 v.dv.); Bazı Şahseven sesleri (s.599 v.dv.) başlıklı 3 ek bulunmakta; bunu çok zengin bir bibliyografya takip etmektedir (s. 619-661). Kitabın sonunda konu, yerler, halklar, kişiler, hanedanlar, partiler, gruplar, yazarlar, aşiret adları dizinleri yer almakta ise de yetersizdir.

Böyle hacimli, geniş kitlelere hitap etmeyen bir eseri çevirmesinden dolayı F. Dilek Özdemir'i ve eseri yayınlanmasından ötürü İmge Kitabevi yetkililerini kutlamak gerekir. Editör Suavi Aydın'ın Türkçe çeviriye yazdığı Önsöz'deki "Aşiretlerin, cemaatlerin, yer ve kişi adlarının İngilizce transliterasyonu yerine Türkçeleri konmaya çalışılmıştır" ifadesine katılmak mümkün değildir. Zira pek çok kişi, yer veya topluluk adı yanlış veya yer yer değişik imla ile yazılmıştır. Burada bunlardan örnekler vermeyi yersiz buluyoruz. Eğer eser basılmadan önce İran tarihi ile uğraşan bir uzman tarafından okunmuş olsa idi, bunların çoğunu gidermek mümkün olabilirdi. Yine Suavi Aydın'ın "...Türkiye entellektüel hayatı ve akademisi, hattâ Türk Dünyası bayraktarları bu coğrafya hakkında da o denli cahildir." ifadesine ise katılmamak mümkün değildir.

Ömrünün büyük bir kısmını Şahsevenleri araştırmaya adanmış ve en güzel günlerini onların arasında veya tozlu arşiv belgeleri arasında geçiren Richard Tapper, bu eseri ile Türk tarihinin önemli, fakat az bilinen bir kesitini büyük bir vukufu ortaya koymuştur. Eser Azerbaycan ve aşiretler ile ilgili çalışmalar yapan tarihçi ve antropologların uzun yıllar ellerinden düşürmeyecekleri bir kitap olacaktır.

İSMAİL AKA